

VIZI LÁSZLÓ TAMÁS\*

**„TRIANON TEÓRIÁJÁNÁL... ROSSZABB TRIANON PRAXISA”  
A BÉKEDIKTÁTUM TIZEDIK ÉVFORDULÓJA – 1930**

**“TRIANON’S PRAXIS IS WORSE... THAN TRIANON’S THEORY”  
THE TENTH ANNIVERSARY OF THE TREATY OF PEACE – 1930**

**ABSTRACT**

On the first round anniversary of the Treaty of Trianon, in 1930, both in Budapest and in the countryside massive protest rallies, marches, demonstrations were held. Similar events took place in most of the foreign countries where Hungarians live. The rally in Budapest was organized by the Hungarian Revisionist League and the Social Association to the Liberty Square. In front of a crowd of about fifty thousand people the orators named Trianon as the darkest misdeed of the history. On the 4<sup>th</sup> June 1930, the Hungarian National Assembly held a grief session. Before agenda, the highly respected former head of the Hungarian peace delegation of 1920, earl Albert Apponyi spoke and explained the Hungarian nation’s resolution against Trianon. Apponyi in his major speech gived Trianon’s and relentless criticism and showed that Trianon reported only a formally peace. In reality, it was an unilaterally dictate, forced to the Hungarians. After Apponyi, the social democrat István Farkas criticized Trianon from the right of peoples to self-determination. The study analyzes the speeches told on the rally of Budapest and the National Assembly and presents both the domestic and foreign protests against Trianon. The latter is described based on Lord Rothermere’s article published in the Daily Mail.

**1. Bevezetés**

A trianoni békediktátum aláírása<sup>1</sup> ellen szervezett első tömeggyűlésekre már az aláírást megelőző napon, 1920. június 3-án sor került Budapesten. Másnap, június 4-én zárva maradtak az iskolák, a hivatalok, s az emberek feketébe öltözve siettek az utcákra, hogy néma demonstráció és csöndes felvonulás keretében tiltakozzanak az igazságtalan döntés ellen.<sup>2</sup> A június 4-i gyásznap évfordulóján az ezt követő években rendszeressé váltak ugyan a megemlékezések, de az első igazi nagyszabású Trianon elleni demonstrációra csak 1926. június 4-én került sor.<sup>3</sup> Ettől kezdve azonban az irredenta szobrokkal, majd pedig az 1928-ban felavatott ereklyés országzászlóval díszített budapesti Szabadság tér állandó helyszínévé vált az állami és/vagy félhivatalos Trianon ellen tiltakozó megemlékezéseknek és nagygyűléseknek.<sup>4</sup>

Az 1920 utáni legnagyobb Trianon ellenes megmozdulásra és tiltakozó nagygyűlésre az aláírás tizedik évfordulóján, 1930. június 1-jén került sor a budapesti Szabadság téren. A fővárosban és vidéken számos egyéb megemlékezést is tartottak, s a világ magyarsága is kifejezte Trianon elleni tiltakozását. Az évfordulóról a külföldi sajtó is beszámolt, s – politikai hovatartozásuktól függően – vagy bírálták, vagy támogatták a tíz évvel korábbi döntést. Az évfordulót az Országgyűlés Képviselőházának 1930. június 4-i gyászülése tette igazán emelkedetté, ahol napirend előtt előbb a „polgári pártok” felkérésére gróf Apponyi Albert, majd pedig a Szociáldemokrata Párt nevében Farkas István szólalt fel, s fogalmazta meg Trianon kritikáját.

\* Dr. Vizi László Tamás PhD, főiskolai tanár, oktatási rektorhelyettes, Kodolányi János Főiskola.

## 2. A Szabadság téri tiltakozó nagygyűlés – 1930. június 1.

A Magyar Revíziós Liga<sup>5</sup> és a Társadalmi Egyesületek Szövetsége (TESz)<sup>6</sup> által rendezett tiltakozó nagygyűlést annak érdekében, hogy azon minél többen részt vehessenek, a június 4-éhez legközelebbre eső vasárnapra, 1930. június 1-jére szervezték.<sup>7</sup> A százezer főre tervezett megmozdulás programját már napokkal korábban közzölték az újságok. Egyben tájékoztatták a részt vevő gyárak, üzemek, ipartestületek, keresztényszocialista munkástestületek, egyesületek, társulatok, szövetségek és a különböző társadalmi szervezetek<sup>8</sup> tagjait a gyülekezés helyéről és időpontjáról.<sup>9</sup>

A szervezők számításával ellentétben a tiltakozó nagygyűlésre a budapesti Szabadság tere a várt százezres tömeg helyett azonban annak csak annak a fele, mintegy ötvenezer ember gyűlt össze.<sup>10</sup> A délelőtt tizenegy órakor kezdődő nagygyűlést Ilosvay Gusztáv nyugalmazott államtitkár, a TESz társelnöke nyitotta meg. Beszédében a nemzetre 1920-ban rákényszerített trianoni békét olyan szörnyűségnek nevezte, amely a magyar társadalom minden csoportja elől elzárta a további érvényesülés útját és lehetőségét, s ezzel a magyarságot a „legsivárabb kilátások” közé taszította.<sup>11</sup>

### 1. kép. Az 1930. június 1-jei Trianon elleni tiltakozó nagygyűlés helyszíne, a budapesti Szabadság tér

#### 1. picture. Szabadság square in Budapest, the site of the protest rally against Trianon in 1st June 1930



BUDAPEST

Szabadság-tér — Place de la Liberté

Forrás: <http://www.kozterkep.hu/~9166/#photo-43617>

Ilosvayt a nagygyűlés vezérszónoka, a korszak magyar irredenta mozgalmainak egyik legismertebb és egyben legmeghatározóbb személyisége, Urmánczy Nándor<sup>12</sup> követte. Urmánczy a tőle megszokott heves, harcos felkiáltással kezdte beszédét: „Nem szabad megengednünk, hogy a mondás: „Gyáva népek nincs hazája” beteljesedjék rajtunk.”<sup>13</sup> A szónok ezt követően azt hangoztatta, hogy csak az a nemzet lehet erős, amelyet elszánt

férfiak vezetnek. Szerinte 1920-ban, amikor trianoni békét aláírták, „nem vezették a magyar nemzetet bátor férfiak”. Urmánczy beszédében mindezt nemzeti gyalázatnak tekintette, amelyre csak szégyenkezéssel lehet visszagondolni. De még nagyobb szégyennek tulajdonította azt, hogy „még mindig összetett kezekkel tüdjük a trianoni jármot, tüdjük, hogy négy millió magyar testvérünk idegen rabigában senyvedjen.” Urmánczy a gyávaság és a kötelességesség súlyos vádjait is megfogalmazta beszédében. Kimondatlanul is utalt ezzel arra az óvatos bethleni külpolitikára, amely a húszas években – egyébként teljesen érthető módon – a kormányzatot jellemezte. A „nagy pört” ahogy Urmánczy fogalmazott, nem odázhajta el a magyar politika, s ezzel nem terhelheti át annak megoldását és felelősségét a következő nemzedékekre.<sup>14</sup>

Urmánczy ezt követően az alábbi határozati javaslatot terjesztette a nagygyűlés résztvevői elé: „A trianoni békeparancs aláírásának tizedik évfordulóján tartott nagygyűlés az ezeréves magyar, birodalmat öt részre daraboló hóhérbékét a *történelem legsötétebb gazzettének nyilvánítja*. Mély elkeseredéssel állapítja meg, hogy a kormány még mindig a *megalkuvás útján jár*, ahelyett, hogy a gyilkos békeszerződés megdöntésén dolgozna. De elítéli a nagygyűlés a hóhérbékében részes nagyhatalmak magatartását is, mert noha rájöttek, hogy Trianonban a gazzság és tudatlanság ült diadalt, tovább türik a magyar nemzet ellen elkövetett vérlázító igazságtalanságot. A nagygyűlés meghunyászkodás helyett erős, elszánt kormányzati irányt követel és felszólít minden igaz magyart, hogy csak olyan kormányt támogasson, amelyik az ország területi épségének visszaállításáért kész a döntő harcot felvenni.”<sup>15</sup> A határozati javaslat, amely hóhérbékének, és a történelem legsötétebb gazzzettének minősítette a trianoni diktátumot, s egyben a magyar politikai vezetéstől határozott és elszánt külpolitikai cselekvést<sup>16</sup> követelt, a szónok által elmondott gondolatokat idézte vissza. Ennek alapján joggal feltételezhetjük, hogy a nagygyűlés számára elfogadásra javasolt szöveget maga Urmánczy Nándor fogalmazta.

Az Urmánczy által előterjesztett határozati javaslatot a nagygyűlés elsőprő többséggel elfogadta, de Lukács György nyugalmazott miniszter azon indítványával kapcsolatban, miszerint a memorandumot a nagygyűlés vezetősége haladéktalanul juttassa el a Népszövetség illetékeseinek, már vita bontakozott ki. A résztvevők hangos bekiabálásokkal fejezték ki bizalmatlanságukat a Népszövetséggel szemben. Végül Ilosvay Gusztávnak azzal sikerült meggyőzni a hallgatóságot, hogy Magyarországnak minden olyan törvényes eszközt – így a Népszövetség kínálta fórumot is – igénybe kell vennie, amely ebben a helyzetben megragadható.<sup>17</sup>

A nagygyűlés következő szónoka Eckhardt Tibor volt, aki a francia kormány által 1929 nyarán kiszivárogtatott, majd Aristide Briand francia miniszterelnök által 1929 szeptemberében Genfben meghirdetett páneurópai tervhez (Briand-terv) történő magyar csatlakozást a jogos magyar sérelmek és követelések kielégítéséhez és azok francia támogatásához javasolta kötni.<sup>18</sup> Eckhardt felszólalása, akárcsak korábban Urmánczyé, a hivatalos magyar külpolitika éles kritikáját jelentette, hiszen a Briand-tervet<sup>19</sup> a magyar fél, minden bizonynyal gazdasági érdekeitől vezérelve<sup>20</sup> kedvezően fogadta, s az ahhoz történő csatlakozást nem kívánta politikai alku tárgyává tenni.

Eckhardt reagált azokra a cseh vádakra is, amelyek szerint Magyarország már betöltötte volna történelmi hivatását, s a magyarság kihalásra ítélt nép lenne.<sup>21</sup> Eckhardt határozottan visszautasította ezeket a herderi eszmékből táplálkozó gondolatokat, s válaszában utalt a csehek első világháborús szereplésére, amikor nemcsak Ausztriát és Magyarországot, hanem pánszláv testvéreiket, a bolsevikok ellen küzdő oroszokat is cserbenhagyták.<sup>22</sup>

A szónok végül indítványozta egy köszöntő távirat elküldését Rothermere lordnak, melynek szövegét fel is olvasta: „A trianoni békeszerződés tízéves évfordulója alkalmából megtartott revíziós gyűlés közönsége őszinte hálával, nagyrabecsüléssel és igaz magyar

szeretettel üdvözli lordságokat, mint a magyar igazság önzetlen, bátor harcosát. Mi a csonkaországban a trianoni békediktátum következtében szenvedő magyarok a ma megtartott revíziós gyűlésen ünnepélyes fogadalmat tettünk arra, hogy *mindaddig folytatjuk a küzdelmet a revízióért, amíg célunkat el nem érjük*. Kérjük ehhez továbbra is lordságod támogatását.”<sup>23</sup>

A továbbiakban Eötvényi Olivérné, a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének a nevében, Magsay-Gaál Dénes az egyetemi ifjúság, Petykó Árpád a magyar munkások és Végh Gusztáv a magyar iparosság képviselőjében szólalt fel.<sup>24</sup>

A nagygyűlés zárásaként ismételtén Ilosvay Gusztáv TESz alelnök szólt az ötvenezres tiltakozó tömeghez. Zárszava nem volt mentes az éles hangú kritikától, hiszen nyomatékosan hangot adott annak a sajnálatának és megdöbbenésének, „*hogy a tiltakozó nagygyűlésről a magyar arisztokrácia, akárcsak az előbbi években ezúttal is hiányzott*.”<sup>25</sup> Ilosvay itt nyilván nem azt kérte számon, hogy a demonstráló tömegben miért nincsenek ott a magyar arisztokraták, hanem egyértelműen arra gondolhatott, hogy őket sem a nagygyűlés szónoikai között nem lehetett fellelni, sem pedig nem tették le voksukat a nagygyűlésen elhangzott, a hivatalos magyar külpolitikai irányvonal kritikáját megfogalmazók tábora mellett. Mindez azonban a húszas-harmincas évek fordulóján még egyáltalán nem volt meglepő, hiszen a magyar arisztokrácia kormányzatot támogató magatartása egy törpe minoritástól eltekintve ekkor még megkérdőjelezhetetlen realitás volt. Sőt éppen az lett volna meglepő, ha a magyar arisztokrácia képviselői a hasonló szellemiségű, a kormányzati külpolitikát élesen bíráló rendezvényen megjelentek, netán felszóltak volna.

De nemcsak az arisztokrácia jelenlétét hiányolta az alelnök, hanem „a szociáldemokrata vezetők befolyása alatt álló magyar munkások” távolmaradását is nehezményezte.<sup>26</sup> Önmagában ez sem tekinthető különös és egyedi jelenségnek, hiszen a szervezők által mozgósítható munkások elsősorban a keresztényszocialista munkásterületek mozgalmaihoz kötődtek, s nem a szociáldemokráciához. A Szociáldemokrata Párt – mint azt a képviselőházi gyászülés is igazolta – önállóan, a kritikai hangsúlyokat máshová helyezve kívánt megemlékezni Trianon tizedik évfordulójáról, s tiltakozó nagygyűlés szervezése helyett megelégedett egyik képviselőjének önálló felszólalásával. Azt pedig egyáltalán nem szorgalmazta a párt, hogy tagjai és szimpatizánsai a Szabadság téri rendezvényen exponálják magukat.

### 3. Az országgyűlés képviselőházának gyászülése Trianon tízéves évfordulójának gyásznapján – 1930. június 4.

A képviselőházi gyászülés gondolata, akárcsak a Szabadság téri tiltakozó nagygyűlés javaslatára, a Magyar Revíziós Liga elnökségében fogalmazódott meg. Ők kérték fel gróf Apponyi Albertet, hogy a képviselőház 1930. június 4-i ülésén, napirend előtt szólaljon fel és fejtse ki véleményét, s egyben a magyar nemzet állásfoglalását Trianonnal szemben. Apponyi a felkérést elfogadta, s erről értesítette Herczeg Ferencet, a Revíziós Liga elnökét.<sup>27</sup>

Május végén, június elején azonban még arról is tárgyaltak a pártok képviselői, hogy az egyes pártok vezérszónokai egyenként szólaljanak-e fel a képviselőházban.<sup>28</sup> A pártokhoz kapcsolódó, azokhoz nevesíthető önálló felszólalási lehetőséghez végül csak a Szociáldemokrata Párt ragaszkodott. A többi parlamenti párt ezzel a lehetőséggel nem kívánt élni. A polgári pártok tehát egyöntetűen felsorakoztak Apponyi tervezett felszólalása mögé, s egyúttal jelezték, hogy véleményüket és álláspontjukat a magyar politikai élet doyenje fogja képviselni. Ezzel is azt kívánták demonstrálni, mint ahogyan azt a nemzeti liberális gondolkodású Rassay Károly az általa szerkesztett Esti Kurir c. lap 1930. június 5-i számában

közölte, hogy „Lehetnek, mint ahogy vannak is, súlyos világnézeti és politikai kérdések, amelyek az egyes polgári pártokat elválasztják egymástól, de a trianoni békeszerződés revíziójának követelésében nem lehet eltérés Magyarországon pártok, politikusok között. Ha az egyes pártok más utakon és más politikai eszközökkel töreksenek is a trianoni békeszerződés megváltoztatására, cél csak ugyanaz lehet. A Revízió. Mert ez így nem maradhat.”<sup>29</sup>

A trianoni diktátum aláírásának tizedik évfordulóján, 1930. június 4-én, szerdán, az országgyűlés képviselőházának 402. ülésére, a képviselők már jóval a 11 órai kezdést megelőzően, 10 órakor, pártállástól függetlenül, fekete ruhában gyülekeztek a képviselőház folyosóin. Bethlen István miniszterelnök 10.15-kor érkezett meg, s Almásy László<sup>30</sup> házelnök hívására azonnal az elnök által összehívott pártközi értekezletre sietett. 10 óra 45 perckor megszólaltak a folyosói csengők és Almásy László pontban 11 órakor megnyitotta a képviselőház ülését. Együttal bejelentette, hogy gróf Apponyi Albert<sup>31</sup> és Farkas István<sup>32</sup> képviselők napirend előtt felszólalásra kértek tőle engedélyt. A házelnök először gróf Apponyi Albertnek adta meg szót.<sup>33</sup>

### 3.1. Apponyi Albert napirend előtti felszólalása a trianoni békediktátum tizedik évfordulóján

Apponyi beszédét<sup>34</sup> a jogalkotás azon alapvető erkölcsi követelményének elemzésével kezdte, miszerint a jogszabály olyan rögzített jogi norma, amelybe sohasem keveredhet bele sem szenvedély, sem pedig „bármilyen néven nevezendő érzelmi motívum.”<sup>35</sup> Apponyi szerint azonban a jogalkotásnak ezen az erkölcsi és érzelmi szabályán maradandó rést ütött a trianoni békeszerződést becikkelyező 1921. évi XXXIII. törvénycikk,<sup>36</sup> hiszen az csak formailag felelt meg a béke, a szerződés és a törvény alapvető tartalmi és erkölcsi elvárásainak. Trianon formailag ugyan béke volt, hiszen lezárta a háborút, megszüntette a fegyveres szembenállást és a katonai konfliktust, de nem hozta meg a lelkeknek azt a belenyugvását, „amely egyedül biztosítja ennek a materiális békének... [a] tartósságát!”<sup>37</sup> Nem vitatható Apponyi szerint az sem, hogy Trianon megfelelt a szerződés formai, alaki követelményeinek. De hol maradt „az egymással szemben álló felek szabad megegyezése?”<sup>38</sup> – tette fel kérdést. A becikkelyezett törvény nem nélkülözte az alkotmányos formákat és előírásokat, de nagyfokú deficittel rendelkezett, mivel hiányzott hozzá „a nemzeti, törvényhozói akarat szabad megnyilvánulása.”<sup>39</sup>

Trianonnak azonban a formáját is kritika tárgyává tette Apponyi. Az egyoldalúan Magyarországra kényszerített forma ugyanis diktátum jellegű volt, amelyet a győztesek felruháztak a „jog kötelező erejével.” De az így létrejött szerződés és törvény nélkülözte a jog valódi, évszázados küldetését, az erkölcsi igazságot. A formális jog és az erkölcsi tatalommal bíró igazság ezzel összeütközésbe került egymással, aminek „következése nem lehet más, mint állandó bizonytalanság, állandó veszély.”<sup>40</sup>

Apponyi tételesen felsorolta azokat az okokat, amelyek miatt Trianon nélkülözi az erkölcsi igazságot. Ezek között elsőként a háborús felelősség hamis vádját említette, s rámutatott arra, hogy a háború kirobbanásakor az ország csak korlátozott önrendelkezéssel bírt, s Tisza István miniszterelnök „a mérsékletnek és a háborús intézkedéseknek kikerülése érdekében”<sup>41</sup> tevékenykedett. Megkérdőjelezte Trianon erkölcsi igazságát továbbá azért is, mert az „félrelökte és mellőzte... a nemzetek önrendelkezési jogát, minden érdekelt megkérdése nélkül... [és] áthelyezett tömegeket egy államból a másikba, azok megkérdése nélkül.”<sup>42</sup> Súlyos erkölcsi hiányosságként említette Apponyi, hogy a győztesek csak és kizárólag saját akaratukat érvényesítették, határozataikat a tények kellő ismerete nélkül, azok egyoldalú manipulálásával „kizárólag az új hódításokra sóvárgók adatait” felhasználva hozták meg. Szétdarabolva ezáltal „a természetes gazdasági összefüggéseket” ami ter-

mészerszerűleg hozta magával a térségben a nyomort és a nélkülözést.<sup>43</sup> A győztesek tíz év távlatából sem hajlandók ezeket a hibákat bevallani – folytatta Apponyi – s a nemzetiségi elv mögé bújnak. Arról persze nagyvonalúan nem vesznek tudomást, hogy a saját maguk által érvként felhozott nemzetiségi elv általuk történt érvényesítése a valóságban azt jelentette, hogy a Magyarországtól elszakított közel tízmillió lakosnak „csak 55%-a fajrokon azokkal az államokkal, amelyekhez csatoltattak, 45 pedig tőlük idegen, 35%, azaz 3,300.000 pedig tiszta fajmagyar.”<sup>44</sup> A nemzetiségi elv következtlen és durva megsértésének nevezte, hogy az elszakított magyarság „közül közel kétfélmillió olyan területen lakik, mégpedig számba vehető idegen fajvegyülék nélkül, amely határos azzal a területtel, amely Magyarországnak meghagyatott.”<sup>45</sup> A győztesek fenti gyakorlatát Apponyi az elvekkel való labdázásnak minősítette, mely erkölcstelen módon Magyarország rovására kedvezett az antantbarát államoknak.<sup>46</sup>

„Ámde Trianon teóriájánál talán még rosszabb Trianon praxisa”<sup>47</sup> – folytatta beszédét Apponyi – hiszen a trianoni diktátumban előírt kisebbségvédelmi cikkelyekben<sup>48</sup> rögzített előírások és az azokat szavatolandó, a kisebbségek védelmére alkotott nemzetközi szerződésekben foglaltak „mind holt betű maradt” és nem teljesült. Sőt a „magyar kultúra irtó hadjáratnak van kitéve.”<sup>49</sup> Ezzel szemben viszont Magyarországtól „mindazt, amit teljesítenünk kell Trianon értelmében, valóságos shylocki<sup>50</sup> pontossággal”<sup>51</sup> követelték és követelik.

Beszédében Apponyi külön fordulatot szentelt a leszereléssel és lefegyverzéssel kapcsolatos álságos döntésnek. Miközben a győztesek valamennyi legyőzött államnak a teljes lefegyverzését a Népszövetség alapokmányának 8. cikkelyére hivatkozva az általános leszerelés jegyében írták elő, addig ezt csak a legyőzöttekkel szemben foganatosították, s magukra nézve nem tekintették alapelvnek. Ezzel pedig véleménye szerint „olyan állapotokat teremtettek, amelyek belső igazságukban nem bírják a fennmaradás zálogát, hanem csak a folytonos túlerőnek fenyegetése által mesterségesen tartatnak fenn.”<sup>52</sup>

Amikor Apponyi felszólalásának ehhez a részéhez érkezett, nyomatékosan kiemelendőnek tartotta elmondani, hogy a polgári pártok által történt felkérésnek úgy kívánt eleget tenni, hogy beszédében tartózkodott „minden szenvedélyes kitöréstől,” a Trianon által kialakított viszonyok színezésétől, s „egyedül [a] tényeket, a meg nem cáfolható, el nem tagadható tényeket”<sup>53</sup> sorolta fel. Majd pedig beszédének zárásaként levonta az általa elmondottakból következő „szükségszerű logikai konzekvenciákat.”<sup>54</sup> Apponyi kiváló szónoki képességeit bizonyítandó, és egyben a gyászülés emelkedett hangulatához teljes mértékben igazodó formát választott akkor, amikor mindezt a klasszikus kérdés-felelet formájában fogalmazta meg. Elemző, emlékező beszédének konklúziójaként Apponyi kifejtette, hogy az a diktátum, amely a nemzetek egy részét „égbekiáltó” igazságtalansággal sújtja, miközben ezáltal ebből „más nemzetek... hasznot húznak”, egyrészt békének nem nevezhető állapotot eredményez, másrészt pedig az ilyen rendezésre tartós békét alapozni nem lehet.<sup>55</sup>

Gondolatainak zárásaként Apponyi Albert úgy fogalmazott, hogy nem csak a diktátum aláírásának tizedik évfordulóján, de a későbbiekben is folyamatosan és mindig szükséges, hogy „felemeljük tiltakozó szavunkat a velünk szemben, az emberiség magasabb érdekeivel szemben elkövetett súlyos hiba és igazságtalanság [Trianon] ellen.”<sup>56</sup> Apponyi ezzel mintegy politikai iránymutatást adott a trianoni diktátum megítéléséhez és az ahhoz való viszonyuláshoz, miközben a revízió szót meg sem említette beszédében. Trianon bírálatát és kritikáját „a jog lényegének, az igazságosságnak” a következetes érvényesítésében látta, melyre „a jognak minden eszközével” törekedni és „iparkodni” kell. Apponyi álláspontja szerint ezt követeli „nemzeti önértetünknek parancsszava”, s egyben ez szolgálja a béke érdekeit is. A Trianonba történő belenyugvás nem a béke iránti lojalitást jelentené, mivel az nem lenne más, mint színlelés „amely akkor is becstelen volna, ha őszinte lehetne, sőt akkor talán még becstelenebb.”<sup>57</sup>

Apponyi beszédét a képviselőház minden oldaláról „hosszantartó általános taps és lelkes éljenzés”<sup>58</sup> fogadta. Amint a „Ház” elcsendesedett, az elnöklő Almásy László a Szociáldemokrata Párt képviselőjének, Farkas Istvánnak adta meg a szót.

### 3.2. Trianon szociáldemokrata nézőpontú kritikája – Farkas István képviselő felszólalása

Farkas István beszédét a Szociáldemokrata Párt háborúhoz való viszonyának elemzésével kezdte. Kifejtette, hogy pártja ellenez minden háborút, s ezt az elvet követték 1914-ben is. Hivatkozott Tisza István miniszterelnökre, aki „a háború kitörése utáni napokban [azt állapította meg, hogy] a magyar sajtó teljes egyhangúsággal helyeselte a kormány háborús politikáját, kivéve a szociáldemokrata párt lapját, a Népszavát.”<sup>59</sup> Farkas a Szociáldemokrata Párt háborút ellenző következetességét hangsúlyozta, melyet parlamenten kívüli pártként a Népszavában ugyan úgy képviselt, mint parlamenti ellenzékként. Azaz a „nemzetek közti ellentéteket békés úton, döntőbíróóságok útján kell elintézni.”<sup>60</sup> A trianoni szerződés azonban – mondta Farkas – nem ezeknek az elveknek a mentén jött létre, hiszen a népek önrendelkezését nem tartotta tiszteletben, ezért azt beszédében igazságtalannak minősítette. Leszögezte, hogy pártja többször is állást foglalt már ebben a kérdésben, s felolvasta a legutóbbi, 1929. július 23-i pártválasztmányi ülés e tárgyban hozott határozatát.

Az említett határozat bevezetője rögzíti, hogy minden olyan szerződést, amely nem a népek önrendelkezésének jogi talaján áll, hanem ezzel ellentétesen „önkényes és fegyveres hatalmi szónak az alapján [jött] létre, a leghatározottabban elítéli; békés revíziójukért minden rendelkezésre álló eszközzel küzd.”<sup>61</sup> Ezt a küzdelmet azonban csak akkor tudná „teljes sikerrel” folytatni, ha Magyarországnak a nyugat-európaihoz illeszkedő kormányzati rendszere, és ahhoz hasonló parlamentáris demokratikus modellje lenne. A párt álláspontja szerint a revízió ügyét csak egy ilyen politikai fordulat esetén lehetne a magyar nép ügyévé tenni, amely mögé aztán felsorakoztatnák „a reális politikai hatalommá növekedett szocialista pártokat, azoknak milliányi tagjait, kormány- és parlamenti képviselőit és sajtóját.”<sup>62</sup> A Szociáldemokrata Párt ezzel az álláspontjával azt a sajátos baloldali elvet képviselte, amely szerint a népek önrendelkezésén alapuló békés, megállapodásos revízió az internacionalizmus jegyében megvalósítható, s azok felülírják a nemzeti, hatalmi érdekeket.

Az elfogadott párthatározat hitet tett az általános lefegyverzés mellett, s azt a világ szociáldemokrata pártjaival együtt látta megvalósíthatónak. Tették ezt egyrészt azért, mert tarthatatlannak, s egyben „háborús veszedelmet okozónak” tekintették azt az állapotot, „amelyben állig felfegyverzett államok nagyrészen lefegyverzett államokkal állanak szemben.” Másrészt pedig az „ilyen helyzet a nemzetközi életben csak a hatalmi szónak biztosít döntő szerepet.”<sup>63</sup>

A Szociáldemokrata Párt határozatában az elszakított magyarság számára az alábbi konkrét követeléseket fogalmazta meg: „a nemzeti kisebbségek népjogi védelmét, a zárt nyelvterületeken élő kisebbségek demokratikus önkormányzatát, a szétszórta élő kisebbségek teljes egyenjogúságát, nyelvük szabad használatát, kisebbségi iskolák fenntartását és kultúrájuk fejlesztését”. Hangsúlyozottan jelent meg továbbá az a követelés, hogy „a nemzeti kisebbségek panaszainak felülvizsgálására a Népszövetségben állandó panaszbizottság létesíttessék.”<sup>64</sup>

Farkas István miután felolvasta és ezáltal a Népszava olvasóközönségén túlmenően a szélesebb nyilvánosság előtt – hiszen felszólalásáról kisebb-nagyobb terjedelemben valamennyi napilap beszámolt<sup>65</sup> – ismertette a Szociáldemokrata Párt választmányának határozatát, befejezőként röviden megismételte a határozat fő követeléseit. Nyomatékosítva azt, hogy „a trianoni sérelmes szerződés revíziója békés úton csak” „az ország kormányzatának a nyugateurópai államokhoz hasonló demokratikus átszervezését” követően érhető el. Be-

szédét a szélsőbaloldaltól jövő élénk éljenzés és taps közepette, a „Soha többé háborút!” felkiáltással zárta.<sup>66</sup>

A két napirend előtti felszólalást követően az elnök „a nemzet egyetemes gyászának jeleül” az ülést megszakította és az országgyűlés munkáját öt percre felfüggesztette. Ezzel a képviselőház gyászulása befejeződött.<sup>67</sup>

#### 4. Összegzés

Az 1930. június 1-jei budapesti tiltakozó nagygyűlésén és az országgyűlés képviselőházának június 4-i gyászülésén kívül – bár ezeket az eseményeket kísérte a közvélemény és a sajtó megkülönböztetett fokozott figyelve – Budapesten és országszerte egyaránt számos más megemlékező rendezvényre és demonstrációra is sor került. A gyásznapon a fővárosban és vidéken, a gyárakban és üzemekben déli tizenkét órakor tíz percre leállították a munkát, és az utcákon közlekedő járművek megálltak. Délután négy órakor, a tíz évvel korábbi aláírás időpontjában, a templomok harangjait félreverték és a budapesti kereskedők tíz percre lehúzták boltjaik redőnyeit. Este pedig a kávéházakban és a vendéglőkben elhallgatott a zene.<sup>68</sup> A fővárosi és vidéki társadalmi, szakmai szervezetek és testületek sorra rendezték összejöveteleiket, s csaknem minden magyarországi településen nagygyűléseken tiltakoztak Trianon ellen.<sup>69</sup> De hasonló tiltakozó gyűléseket szerveztek a külföldi nagyvárosok magyar kolóniai is.<sup>70</sup> Rothermere lord pedig a Daily Mail hasábjain „Tízéves nyílt sebek” címmel írt cikkében emlékezett meg a diktátum aláírásáról és tette bírálat tárgyává Trianont.<sup>71</sup>

Az aláírás következő kerek évfordulóján, 1940-ben, nyilván a háborús légkörnek is köszönhetően, valamint a várható újabb revízióknak a reményében már olyan nagyszabású megmozdulásokra nem került sor, mint 1930-ban.<sup>72</sup> A háború utáni baloldali politikai fordulatot követően pedig, a kerek évfordulókon, évtizedeken keresztül tilos volt az emlékezés. Trianonról csak a rendszerváltoztatást követően, 1990-ben emlékezhetett meg nyilvánosan újra a nemzet.

A békediktátum aláírásának 90. évfordulóját megelőzően néhány nappal, 2010. május 31-én a magyar Országgyűlés nemzeti emléknappá nyilvánította június 4-ét és a „Nemzeti Összetartozás Melletti Tanúságtételről” címet viselő előterjesztést törvénybe iktatta. A 2010. évi XLV. törvény<sup>73</sup> értelmében június 4-e azóta a nemzeti összetartozás napja.

#### JEGYZETEK

1. Vizi László Tamás (2010/a): A trianoni diktátum aláírója: a politikus Benárd Ágoston. Közép-Európai Közlemények. Történészek, geográfusok és regionalisták folyóirata. III. évf. 3. szám. 2010/3. No. 10. 67–79. old.; Vizi László Tamás (2010/b): Ki legyen az aláíró? Vita a minisztertanácsban a trianoni békediktátum aláírójának a személyéről. Közép-Európai Közlemények. Történészek, geográfusok és regionalisták folyóirata. III. évf. 4. szám. 2010/4. No. 11. 109–132. old.
2. Zeidler Miklós (2002/a): A magyar irredenta kultusz a két világháború között. Teleki László Alapítvány, Budapest. 36. old.; Gerő András (é. n.): Sorsdöntések. Göncöl Kiadó. Budapest. 266–267. old.
3. Zeidler Miklós (2002/a) 37. old.
4. Zeidler Miklós (2002/a) 11., 17–18., 37. old.; Zeidler Miklós (2009): A revíziós gondolat. Kalligram Könyv- és Lapkiadó Kft., Pozsony. 199–210., 320–322. old.
5. Zeidler Miklós (1997): A Magyar Revíziós Liga. Századok, CXXXI. évf. 1997/2. szám. 303–351. old.; Zeidler (2009) 126–147., 183–191. old.



6. A Társadalmi Egyesületek Szövetsége (TESZ) tevékenységére lásd Magyar Katolikus Lexikon <http://lexikon.katolikus.hu/T/T%C3%A1rsadalmi%20Egyes%C3%BCletek%20Sz%C3%B6vet%C3%A9ge.html> (a letöltés dátuma 2013. április)
7. Nemzeti Ujság, 1930. május 29. 11. old.
8. A teljesség igénye nélkül: Keresztény Magyar Asszonyok Pártszövetsége, Egyesült Keresztény Nemzeti Liga, Magyar Nemzeti Diákszövetség, „Hungaria” Magyar Technikusok Egyesülete, Főiskolai Hallgatók Országos Területi Szövetsége, Főiskolai Katolikus Diákszövetség, Magyar Protestáns Diákszövetség, Turul Szövetség, Közzszolgálati Alkalmazottak Nemzeti Szövetsége.
9. Nemzeti Ujság, 1930. május 31. 6. old.
10. Nemzeti Ujság, 1930. június 3. 5. old.; A Pesti Napló ezzel szemben csak tizenötezer résztvevőt említ. Lásd: Pesti Napló, 1930. június 3. 3. old.
11. Nemzeti Ujság, 1930. június 3. 5. old.
12. Zeidler Miklós (2009) 200–204., 210. old.; Zeidler Miklós (2002/a) 17–21., 26., 44., 49., 78–79. old.; Czirják Károly (2006): Urmánczy Nándor élete és munkássága. Csíkszereda.; Fráter Olivér (2011): Az Urmánczy-expedíció. Nagy Magyarország, III. évf. 3. szám. 2011. szeptember. 82–87. old.; Dömötörfi Tibor (1991): Az országzászló-mozgalom, 1921–1944. Élet és Tudomány, XLVI. évf. 8. szám. 1991. február 21. 232–234. old.
13. Magyarág, 1930. június 3. 3. old.
14. Magyarág, 1930. június 3. 3. old.; Nemzeti Ujság, 1930. június 3. 5. old.; Zeidler Miklós (2002) 37. old.
15. Magyarág, 1930. június 3. 3. old.; Nemzeti Ujság, 1930. június 3. 5. old.
16. Az 1920-as évek magyar külpolitikai törekvéseire lásd Romsics Ignác (1990): Bethlen István külpolitikája, 1921–1931. Századok, 1990/5-6. szám. 577-614. old.; Zeidler Miklós (2009) 77–104. old.; Zeidler Miklós (2002/b): Mozgástér a kényszerpályán. A magyar külpolitika „választásai” a két háború között. In: Romsics Ignác szerk. (2002): Mítoszok, legendák, tévhitek a 20. századi magyar történelemről. Osiris kiadó, Budapest. 162-174. old.; legújabban Gulyás László (2012): A Horthy-korszak külpolitikája 1. Az első évek 1919-1924. Attraktor Kiadó, Máriabesnyő.
17. Magyarág, 1930. június 3. 3. old.; Nemzeti Ujság, 1930. június 3. 5. old.
18. Uo.
19. Ormos Mária (1997): A Briand-terv és Magyarország. Rubicon, 1997/5–6. szám. [http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/a\\_briand\\_terv\\_es\\_magyarorszag/](http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/a_briand_terv_es_magyarorszag/) (a letöltés dátuma 2013. április)
20. Vizi László Tamás (2012): Duna-völgyi együttműködési kísérletek az 1930-as évek első felében. Fejezetek a közép-európai integrációs törekvések történetéből. Simon János szerk. (2012): Civil társadalom és érdekképviselet Közép-Európában. L’Harmattan CEPoliti Kiadó, Budapest. 17–33. old.
21. Magyarország és Csehszlovákia viszonyáról az 1930-as évek elején lásd Gulyás László (2008): Edvard Benes. Közép-Európa koncepciók és a valóság. Attraktor Kiadó. Máriabesnyő–Gödöllő. 209–220. old.
22. Magyarág, 1930. június 3. 3. old.; Nemzeti Ujság, 1930. június 3. 5. old.
23. Magyarág, 1930. június 3. 3. old. (Kiemelés az eredeti szövegben.)
24. Magyarág, 1930. június 3. 3. old.; Nemzeti Ujság, 1930. június 3. 5. old.
25. Magyarág, 1930. június 3. 3. old. (Kiemelés az eredeti szövegben.)
26. Uo.
27. Magyarág, 1930. június 1. 9. old.; Magyarág, 1930. június 3. 3. old.
28. Magyarág, 1930. június 1. 9. old.
29. Esti Kurir, 1930. június 5. 1. old.
30. Magyar országgyűlési almanach. A felsőház és képviselőház tagjainak életrajza és közéleti működése. 1927–1932. (é.n.) Szerkesztik és kiadják Kun Andor, Lengyel László és Vidor Gyula. Budapest, Légrédy Nyomda és Könyvkiadó R.-T. 6–7. old.
31. Uo. 8–22. old.
32. Uo. 94–95. old.

33. Az országgyűlés képviselőházának 402. ülése. Az 1927. évi január 25-ére hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója. XXIX. kötet. Budapest, Az Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat Könyvnyomdája, 1930. (a továbbiakban KN) 55. old.
34. Apponyi Albert 1930. június 4-i képviselőházi beszédét lásd KN 55–57. old.; Legújabban közli Zeidler Miklós szerk. (2003): Trianon. Osiris Kiadó, Budapest. 407-409. old.; Apponyi beszédét a másnap megjelenő napilapok részletesen ismertették. Erre példa: Pesti Napló, 1930. június 5. 1–2. old., Esti Kurir, 1930. június 5. 1–2. old., Nemzeti Ujság, 1930. június 3. 6. old., Magyarság, 1930. június 5. 1–2. old., Az Est, 1930. június 5. 1–2. old.; 8 Órai Ujság, 1930. június 5. 1–2. old.
35. KN 55. old.
36. 1921. évi XXXIII. törvénycikk az Északamerikai Egyesült Államokkal, a Brit Birodalommal, Franciaországgal, Olaszországgal és Japánnal, továbbá Belgiummal, Kínával, Kubával, Görögországgal, Nikaraguával, Panamával, Lengyelországgal, Portugáliával, Romániával, a Szerb-Horvát-Szlovén Állammal, Sziámmal és Cseh-Szlovákiával 1920. évi június hó 4. napján a Trianonban kötött békeszerződés becikkelyezéséről. Ezer év törvényei. <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=7489> (a letöltés dátuma 2013. április)
37. KN 55. old.
38. KN 55–56. old.
39. KN 56. old.
40. Uo.
41. Uo.
42. Uo.
43. Lőrinczné Bencze Edit (2010): Trianon és Magyarország déli határrégiói. In: Közép-Európai Közlemények. Történészek, geográfusok és regionalisták folyóirata. III. évf. 4. sz. 2010/4. No. 11. 69–76. old.
44. Uo.
45. Uo.
46. Uo.
47. Uo.
48. Ilyen cikkelyek a trianoni szerződés 44. és 47. cikkelyei.
49. KN 56. old.
50. Utalás Shakespeare Velencei kalmár c. komédiájának bosszúálló zsidó uzsorására, Shylockra, aki csak azzal a feltétellel adott hitelt, hogy ha az adós nem tudja időben törleszteni a kölcsönt, akkor kivághat egy fontnyi húst a testéből.
51. KN 56. old.
52. Uo.
53. Uo.
54. KN 57. old.
55. Uo.
56. Uo.
57. Uo.
58. Uo.
59. Uo.; Tisza egyébként ennél keményebb kritikával élt, hiszen a párt háborúval kapcsolatos álláspontjáról úgy vélekedett, hogy magatartásával a „szociáldemokrata párt kikapcsolta magát a nemzet közérzéséből.” Erre vonatkozóan lásd: Varga Lajos (2007): A magyar szociáldemokraták a háború „győzelmes” éveiben (1914–1916) Múltunk, 2007/2. szám. 167–168. old.
60. KN 57. old.
61. Uo.
62. Uo.
63. Uo.
64. Uo.
65. Erre példa: Pesti Napló, 1930. június 5. 2. old., Esti Kurir, 1930. június 5. 2. old., Nemzeti Ujság, 1930. június 3. 6. old., Magyarság, 1930. június 5. 2. old., Az Est, 1930. június 5. 2. old.; 8 Órai Ujság, 1930. június 5. 2. old.

66. KN 57. old.  
 67. Uo.  
 68. Nemzeti Ujság, 1930. június 5. 3. old.  
 69. Uo. 3-4. old.  
 70. Uo. 4. old.  
 71. Nemzeti Ujság, 1930. június 4. 3. old.  
 72. Magyarország, 1940. június 4.  
 73. A nemzeti összetartozás melletti tanúságtételről szóló 2010. évi XLV. törvény.  
<http://www.vajma.info/docs/Nemzeti-osszetartozas-torveny.pdf> (a letöltés dátuma 2013. április)

## FELHASZNÁLT IRODALOM

- A nemzeti összetartozás melletti tanúságtételről szóló 2010. évi XLV. törvény.  
<http://www.vajma.info/docs/Nemzeti-osszetartozas-torveny.pdf>
- Az 1927. évi január 25-ére hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója. XXIX. kötet. Budapest, Az Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat Könyvnyomdája, 1930.
- Az Est 1930. június.
- Czirják Károly (2006): Urmánczy Nándor élete és munkássága. Csíkszereda.
- Dömötörfi Tibor (1991): Az országzászló-mozgalom, 1921–1944. Élet és Tudomány, XLVI. évf. 8. szám. 1991. február 21. 232–234. old.
- Esti Kurir 1930. június
- Ezer év törvényei. <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=7489>
- Fráter Olivér (2011): Az Urmánczy-expedíció. In: Nagy Magyarország. III. évf. 3. szám. 2011. szeptember. 82–87. old.
- Gerő András (é. n.): Sorsdöntések. Göncöl Kiadó. Budapest.
- Gulyás László (2012): A Horthy-korszak külpolitikája I. Az első évek 1919–1924. Attraktor Kiadó, Máriabesnyő.
- Gulyás László (2008): Edvard Benes. Közép-Európa koncepciók és a valóság. Attraktor Kiadó. Máriabesnyő–Gödöllő. 209-220. old.
- Lőrinczné Bencze Edit (2010): Trianon és Magyarország déli határregiói. In: Közép-Európai Közlemények. Történészek, geográfusok és regionalisták folyóirata. III. évf. 4. sz. 2010/4. No. 11. 69–76. old.
- Magyar Katolikus Lexikon <http://lexikon.katolikus.hu/>
- Magyar országgyűlési almanach. A felsőház és képviselőház tagjainak életrajza és közéleti működése. 1927–1932. (é.n.) Szerkesztik és kiadják Kun Andor, Lengyel László és Vidor Gyula. Budapest, Légrédy Nyomda és Könyvkiadó R.-T.
- Magyarország 1930. május–június
- Nemzeti Ujság 1930. május–június
- 8 Órai Ujság 1930. június
- Ormos Mária (1997): A Briand-terv és Magyarország. Rubicon, 1997/5–6. szám. [http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/a\\_briand\\_terv\\_es\\_magyarorszag/](http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/a_briand_terv_es_magyarorszag/)
- Pesti Napló 1930. június
- Romsics Ignác (1990): Bethlen István külpolitikája, 1921–1931. Századok, 1990/5-6. szám. 577–614. old.
- Romsics Ignác (szerk.) (2002): Mítoszok, legendák, tévhit a 20. századi magyar történelemről. Osiris kiadó, Budapest.
- Sallai János (2004): Az államhatárok. Szimeneov Todor (szerk.) Budapest, Press Publica, Változó világ; 58.
- Sallai János (2012): La frontiere entre la Tchecoslovaquie et la Hongrie et le petit trafic frontier. Prague Papers on the History of International Relations, 2012/1. szám. 76–85. old.
- Simon János szerk. (2012): Civil társadalom és érdekképviselet Közép-Európában. L'Harmattan CEPoliti Kiadó, Budapest.

- Varga Lajos (2007): A magyar szociáldemokraták a háború „győzelmes” éveiben (1914–1916). *Múltunk*, 2007/2. szám. 164–222. old.
- Vizi László Tamás (2010/a): A trianoni diktátum aláírója: a politikus Benárd Ágoston. *Közép-Európai Közlemények. Történészek, geográfusok és regionalisták folyóirata*. III. évf. 3. szám. 2010/3. No. 10. 67–79. old.
- Vizi László Tamás (2012): Duna-völgyi együttműködési kísérletek az 1930-as évek első felében. Fejezetek a közép-európai integrációs törekvések történetéből. Simon János szerk. (2012): *Civil társadalom és érdekképviselet Közép-Európában*. L’Harmattan CEPoliti Kiadó, Budapest. 17–33. old.
- Vizi László Tamás (2010/b): Ki legyen az aláíró? Vita a minisztertanácsban a trianoni békediktátum aláíróinak a személyéről. *Közép-Európai Közlemények. Történészek, geográfusok és regionalisták folyóirata*. III. évf. 4. szám. 2010/4. No. 11. 109–132. old.
- Zeidler Miklós (2002/a). A magyar irredenta kultusz a két világháború között. Teleki László Alapítvány, Budapest.
- Zeidler Miklós (1997): A Magyar Revíziós Liga. *Századok*, CXXXI. évf. 1997/2. szám. 303–351. old.
- Zeidler Miklós (2009): A revíziós gondolat. Kalligram Könyv- és Lapkiadó Kft., Pozsony.
- Zeidler Miklós (2002/b): Mozgástér a kényszerpályán. A magyar külpolitika „választásai” a két háború között. In: Romsics Ignác (szerk.) (2002): *Mítoszok, legendák, tévhitek a 20. századi magyar történelemről*. Osiris kiadó, Budapest. 162–205. old.
- Zeidler Miklós szerk. (2003): *Trianon*. Osiris Kiadó, Budapest.